

Išėivijos rašytoja Laima Vincė: apie pasiaukojančius lietuvius ir (ne)svetingus kinus

Išėivijos rašytoja Laima Vincė

Andrė Balžekienė

Šaltinis: 15min

Išėivijos lietuvių šeimoje gimusi, tačiau augusi Niujorke. Dirbanti JAV, tačiau parašiusi tris knygas apie Lietuvą. Anglų literatūros katedros vedėja mokykloje Honkonge. Atrodo, rašytojos Laimos Vincės gyvenime visada yra daugiau nei vienas sluoksnis, daugiau nei viena kalba, daugiau nei viena istorija.

Apie šią dvigubą tapatybę, dvigubą pasaulį, kuriame gyvena dauguma emigrantų, pasakoja Vilniaus kameriniame teatre spalio 1 d. rodomas spektaklis „Vertėjas“, kurio autorė Laima Vincė. Režisierių Alicios Gian ir Mariaus Mačiulio kurtas spektaklis supažindina su iš Lietuvos emigravusiu vertėju, kuris talkindamas užsienyje gyvenantiems ir anglų kalbos nemokantiems tautiečiams, susiduria su praeitimi ir turi permąstyti savo vertybes.

Su L.Vince kalbamės apie jos dvigubą pasaulį, išėivijos istorijas, amerikietišką gyvenimą, ryšius su Lietuva ir patirtį Kinijoje, kur ką tik baigė dvejus metus trukusį anglų literatūros katedros vedėjos darbą.

– Rašymas ir istorijų pasakojimas, regis, jūsų kraujyje.

– Kai gerai pagalvoju, domėjausi rašymu dar net nemokėdama rašyti. Tėvų darbe žaisdavau su buhalterės spausdinimo mašinėle ir apsimėdavau, kad rašau. Nebuvo tokio sprendimo: „štai dabar aš rašysiu“, taip buvo visada.

Per vasaros atostogas, kai kiti vaikai žaisdavo lauke, aš sėdėdavau prie spausdinimo mašinėlės ir kurdavau visokias istorijas.

– Kas jūsų šeimoje buvo didžiausias įkvėpėjas? Jūsų senelis Anicetas Simutis buvo diplomatas, Lietuvos ambasadorius Jungtinėse Tautose, močiutė laisvai kalbėjo keliomis kalbomis, mama – dailininkė...

– Mano senelio istorija iš tiesų įkvepianti. Senelis gimė caro laikais Mažeikių rajone Tirkšlių kaime. Čia gyveno ir rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. Senelis pasakojo, kad ji kviesdavosi kaimo vaikus į namus ir mokė juos skaityti bei rašyti. Pajutusi, kad senelis gabus, ji skolindavo jam knygas. Senelis girdavosi, kad taip jis perskaitė visą Šatrijos Raganos biblioteką. Mokslo keliai senelį nuvedė iki ekonomisto laipsnio ir diplomatinės tarnybos JAV, kur jis išvažiavo susituokęs su mano močiute Janina Čiurlyte. Galvojo, padirbs keletą metų ir grįš į Lietuvą. Prasidėjo karas ir šiems planams nebuvo lemta išsipildyti. Amerikoje gimė mano mama.

Kai Rusija okupavo Lietuvą, diplomatai nusprendė išlaikyti diplomatines atstovybes išėivijoje. Kol jie galėjo išsilaikyti, tol Amerika galėjo nepripažinti Lietuvos Sovietų Sąjungos sudėtyje. Išlaikyti atstovybes reikia, o pinigų nėra, nes jie įšaldyti Rusijos. Diplomatinės atstovybės buvo gyvenamieji butai, kuriuose glausdavosi ne viena šeima. Diplomatomis dirbti kitų darbų nebuvo leidžiama. Mano senelis baigęs ekonomiką Kolumbijos universitete dėl savo išsilavinimo būtų gyvenęs puikų gyvenimą, tačiau pasirinko dirbti Lietuvai. Jie versdavosi iš močiutės algos. Ši mokėjo daug kalbų ir dirbo organizacijai, kuri pasitikdavo laivus, atplaukiančius su karo pabėgėliais iš Europos po Antrojo pasaulinio karo. Močiutė padėdavo juos įdarbinti ir apgyvendinti.

Mano vaikai vaikystėje labai mėgo knygas apie Harį Poterį, o jame vaizduojamas raganų pasaulis, kuris yra šešėlinis ir egzistuoja lygiagrečiai su britų kasdienybe. Skačiau ir galvojau: tokia buvo ir išėivija! Mes kaip tos raganos turėjom savo organizacijas, leidinius, stovyklas, bendravimo normas, kad ir kur būtume, o apie mus beveik nieko nežinojo.

– Kaip tokioje aplinkoje atrodydavo jūsų, jau antros kartos išėivijoje gimusios lietuvės, kasdienybė?

– Visiškai amerikietiška! Tačiau, žinoma, šeštadieniais važiuodavau į lietuvių mokyklėlę, sekmadieniais į bažnyčią, vasarą į lietuvių stovyklą. Visada jaučiau, kad gyvenu dvigubą gyvenimą, kuris mano amerikiečiams draugams absoliučiai nesuprantamas. Jei pažiūrėtum į žemėlapi, Lietuvos nėra, tokia neegzistuoja, viskas ištrinta.

Mano vaikai vaikystėje labai mėgo knygas apie Harį Poterį, o jame vaizduojamas raganų pasaulis, kuris yra šešėlinis ir egzistuoja lygiagrečiai su britų kasdienybe. Tie žmonės moka pereiti iš vieno pasaulio, o kiti nieko nežino. Skačiau ir galvojau: tokia buvo ir išėivija! Mes kaip tos raganos turėjom savo organizacijas, leidinius, stovyklas, bendravimo normas, kad ir kur būtume, o apie mus beveik nieko nežinojo. Buvo tokių lietuvių šeimų, kurios jautė, kad vaikams taip gyventi būtų per sudėtinga ir pasirinko visiškai amerikietišką gyvenimą. Tarp emigrantų iš Lietuvos buvo tokių, kurie bendradarbiavo su KGB. Todėl buvo ir tokių šeimų, kurios jautė, kad jų vaikams Amerikoje bus saugiau toliau nuo lietuvių visuomenės.

– Ar manote, kad tas dvylypumas turėjo įtakos jūsų kūrybai?

– Tikriausiai taip, labai anksti suvokiau, kad už visko slepiasi kitas sluoksnis. Mokykloje išmokau begales dalykų apie Hitlerį, bet nieko apie Staliną, nes jis buvo JAV sąjungininkas. Apie vežimus į Sibirą, smurtą, genocidą – apie tai nebuvo kalbama. Tik dabar prasidėjo diskusijos, ir tai, be abejoj, politinis sprendimas. Taigi rašant apie Lietuvą, visuomet reikia labai daug dirbti, kad nupasakotum esmę.

– Savo knygoje „Gyvatė degtinės butelyje“ pasakojate kančias patyrusių moterų – tremtinių, prekybos žmonėmis aukų, nukentėjusių nuo holokausto, romių, homoseksualių, kovojančių dėl savo teisių – istorijas. Kaip pavyksta įkalbinti atsiverti apie tokius gyvenimo skaudulius?

Nenuvažiuosi pas žmogų, kuris ketvirtį amžiaus praleido Sibire, ir neprašysi tiesiog papasakoti apie patirtą kančią. Taigi pradėdavau kalbėti apie vaikystę. Jų vaikystė buvo laiminga, o šeimos darnios. Iš šių prisiminimų jie semdavosi stiprybės net kankinami ar kalinami.

– Nenuvažiuosi pas žmogų, kuris ketvirtį amžiaus praleido Sibire, ir neprašysi tiesiog papasakoti apie patirtą kančią. Taigi pradėdavau kalbėti apie vaikystę. Ir tai leido man įžvelgti tam tikrus bendrumus, o atradimai buvo stulbinantys. Jų vaikystė buvo laiminga, o šeimos darnios. Iš šių prisiminimų jie semdavosi stiprybės net kankinami ar kalinami. Kitas dalykas, kuris išsiskyrė tose istorijose – stiprus tikėjimas. Ne dogmomis, ne didaktiškas, o vidinis labai stiprus tikėjimas. Taip pat menas mylėti, gilūs meilės ryšiai su seserimi, broliu, draugais. Ir humoro jausmas.

Kalbėjau su tremtine Ryte Merkyte, kuri su šeima buvo išvežta prie Laptevo jūros. Ištremta būdama devynerių, Rytė grįžo į Lietuvą tik sulaukusi 22 m. Ji tokia stipri, nors manytum, kad tiek patyrusiam žmogui turėtų būti kažkas negerai. Kaip jūs išgyvenote, klausiu aš jos. Rytė man atsako: „Įsivaizduoki, tu esi skęstančiame laive, o aplink visokie ryšuliai, lagaminai. Na, po vieną vis išmeti, gaila, bet ką padarysi. Galų gale, kai išmeti viską, lieki vienas ir meldiesi, kad nepaskęstum. Kai patenki į tokią situaciją, kur reikia sutelkti jėgas ir išgyventi, reikia mesti lauk visą pyktį. Negali kovoti galvodamas, kad atsikeršysi. Visko reikia atsikratyti, kad liktų tik pozityvumas, kuris padeda išlikti.“ Ir tie, kurie sugebėjo tai padaryti, išgyveno, turi sveiką požiūrį ir humoro jausmą.

– Esate minėjusi, kad visą gyvenimą jautėtės kitokia Amerikoje, iš kitų jus išskirdavo ir netradicinė pavardė. Prieš dvejus metus vėl pasirinkote emigrantės kelią ir išvykote dvejiems metams į Kiniją, Honkongą, kur dirbote kaip anglų literatūros ir kūrybinio rašymo specialistė. Kaip jaučiasi savo noru išvykstantys žmonės?

– Niekada to neplanavau, tačiau po skyrybų ir esant sudėtingai ekonominei situacijai, kaip tik gavau pasiūlymą dirbti anglų literatūros katedros vedėja amerikiečių tarptautinėje mokykloje Honkonge. Išvažiavau dvejiems metams. Aišku, darbdaviai norėjo, kad likčiau visiems laikams, tačiau kadangi šeima Amerikoje, negaliu likti, turiu jais rūpintis.

Kai aš augau, Kinija buvo uždara šalis, paslaptis ir negalėjai net svajoti ten nukeliauti. Vaikai žaisdavo tokį žaidimą: kasdavo duobę savo kieme ir įsivaizduodavo, kad jei duobė bus labai gili, įšokę atsidurs Kinijoje.

Panašiai jaučiasi ir mano pjesės „Vertėjas“ herojai, palikę savo šalį dėl įvairių priežasčių. Kiekviename iš jų yra dalelytė manęs: literatė, svajojusi apie akademinį ir kūrybinį gyvenimą, bet gyvenime dirbusi vertėja ir daugelį kitų darbų tam, kad pragyvenčiau, ar vieniša motina ieškanti ir nerandanti meilės ir dvasinės paramos. Esu ir ta, kuri pavydi ir nesupranta, kartais per greit supyksta, bet taip pat greitai atleidžia. Vienų gyvenimai man žinomi iš savo patirties, kitų – tai skaudžios gyvenimiškos patirties istorijos.

Vilniaus kamerinio teatro nuotr./Spektaklis „Vertėjas“

– Ką jums davė patirtis Kinijoje, kad nusprendėte tai suguldyti į knygą?

Kai aš augau, Kinija buvo uždara šalis, paslaptis ir negalėjai net svajoti ten nukeliauti. Vaikai žaisdavo tokį žaidimą: kasdavo duobę savo kieme ir įsivaizduodavo, kad jei duobė bus labai gili, įšokę atsidurs Kinijoje. Taigi savo knygą pavadinau „Digging a Hole to China“

Dveji metai Kinijoje buvo labai įdomi patirtis. Žmonių skruzdėlynas tave pasitinka Honkonge, tačiau gali sėsti į keltą ir po pusvalandžio atsidurti menkai apgyvendintoje vietovėje, žvejų kaimelyje.

Nemažai amerikiečių ir kanadiečių važiuoja į Kiniją dirbti. Kanadoje nepakanka darbo, o Amerikoje kai kuriose valstijose mokytojo alga priklauso nuo mokinių pažymių. Skurdžiose vietose didmiestyje ar užkampyje, mokyk kiek nori, bet vis viena nepakelsi lygio, jei iš šeimos nėra paramos. Taigi nemažai mokytojų, kurie visiškai to nenori, nėra mėgėjai keliauti, atsiduria desperacijoje ir turi išvažiuoti, kur gali pragyventi. Pirminis impulsas buvo pasidalinti patirtimi su jais, tačiau mano knyga gali būti įdomi visiems, keliaujantiems po Kiniją ir aplinkines Azijos šalis – Vietnamą, Kambodžą. Čia stengiausi ne tik papasakoti apie įdomias vietas, bet ir perteikti mentaliteto ypatumus.

– Kuo skiriasi ar panašūs kinai nuo lietuvių?

Kinai labai gerbia savo šeimą, jiems svarbūs seneliai, tėvai, vaikai. Sekmadienį būna šeimų diena, restoranuose sėdi senoliai, jauni tėvai ir mažiukai vaikai. Jaučiu, kad Lietuvoje taip pat išsilaikė arba išsilaikys ta tradicija, kad seneliai ir vaikai leidžia laiką kartu. Amerikoje žmonės rūšiuojami pagal amžių, čia labai sunku prisivilioti savo paauglius vaikus pabendrauti su tėvais ar su seneliais.

Darbe su kolegomis bendrauji, tačiau tavęs niekada nepasikvies į svečius, nes namai – šventa teritorija. Neduok Dieve, per klaidą kiną pasikviestum savaitgalį kažkur dalyvauti.

Pagrindinis skirtumas – svetingumo supratimas. Esu ne vienerius metus dirbusi Lietuvoje. Pirmas dalykas, kurį padarai, kai atvyksta naujas kolega – pasikviesti pas save į svečius, parodai miestą. Honkonge tai neįmanoma. Darbe su kolegomis bendrauji, tačiau tavęs niekada nepasikvies į svečius, nes namai – šventa teritorija. Neduok Dieve, per klaidą kiną pasikviestum savaitgalį kažkur dalyvauti. Jei Lietuvoje kraustytumeisi iš buto, paprašyti pagalbos bičiulio, būtų normalu, o Kinijoje – įžeidimas.

Kinijoje yra lietuvių, latvių ir estų bendruomenė, mes kartu šventėme šventes, susitikdavome. Mano amerikietės kolegės labai pavydėdavo, nes vienos savaitgaliais sėdėdavo namuose.

Laima Vincė su mokiniais Honkongo mokykloje

Apie rasizmą galvojame iš baltųjų žmonių pusės ir bandome koreguoti savo mąstyseną, būti tolerantiški. Tačiau susidariau įspūdį, tarp kinų irgi yra rasistų. Jų santykis su baltaisiais – tarp meilės ir neapykantos. Iš vienos pusės, Honkonge reklamose vaizduojamos tik blondinės moterys. Kinės nori ištekėti už europiečių, amerikiečių ir kai išteka, įsikabinusios laiko. Kita vertus, jauti neprielankumą kitų kultūrų žmonėms.

Man pavyko susidraugauti su kinais, bet tie žmonės, su kuriais galėjau bendrauti, vis viena buvo kažkokie kitokie kinai – iš Singapūro, iš Taivano, gyvenę užsienyje. Tikrieji kinai labai uždari užsieniečiams.

– Lietuvoje pastebime tendenciją, kad lietuviai iškeliauja metams ar keleriems pagyventi į Azijos kraštus. Dirba nuotoliniu būdu, į vietinius darželius ar mokyklas leidžia vaikus. Ką jūs apie tai manote?

– Tai vyksta visame pasaulyje. Tai, kad esi iš bet kur pasiekiamas, suteikia galimybę laisvai judėti. Kai žmogus išvažiuoja kitur dirbti ir gyventi, tai praplečia jo mąstymą. Sutikau įdomių žmonių, gyvenančių Kinijoje. Viena iš jų – latvė architektė 26-erių Laura Belevica, kuriai, ką tik baigusiai architektūrą, buvo patikėta suprojektuoti didžiulį biurų kompleksą su žaliosiomis erdvėmis, nors Latvijoje tuo metu darbo nebuvo. Taigi, kai atsiveria galimybės profesinė prasme, šie žmonės įgyja daugybę patirties ir žinių, kurias galės pritaikyti savo šalyse. Tik reikia neprarasti ryšio.